

Baráthi Ottó

Nógrád megye gazdaságának és társadalmának sajátos jegyei, állandó jellemzői az elmúlt évtizedekben

E dolgozat szerzője felhasználja a statisztika eszközeit, a tanulmány tárgyához képest – figyelemmel a lap karakterére – visszafogottan az adatait és mutatóit is. Mélyebb közgazdasági elemzés helyett igényes ismeretterjesztésre törekszik. Határozott célja, hogy Nógrád megye gazdaságának és társadalmának főbb jellemzőit évtizedekre visszatekintve is vázolja, jelen állapotát tényszerűen és kritikusan bemutassa, a várható következményeket kendőzetlenül közzé tegye.

Bevezetés

Miközben a világ globalizálódik, a nemzetállamok fejlettségi különbségei növekednek, sőt az egyes országokon belüli térségek is differenciálódnak. Így van ez hazánkban is, amely folyamatnak Nógrád megye az egyik kárvallottja. Az adott pozícióból való elmozdulás esélyének megragadásához a kiváltó okok és összetevők folyamatos elemzésére van/lenne szükség. A kérdés kézenfekvő: ismerjük-e Nógrád megye elmúlt évtizedekben bekövetkezett drámai változásainak tényezőit, objektív okait és szubjektív összetevőit? Látjuk-e világosan saját pozíciónkat és a várható következményeket? A válasz csak dadogós, jobbára nemleges lehet. Ezért meggyőződésem szerint minden új és újabb információ, elemzés és más megközelítés is segítheti az eligazodást. E megfontolásból is a három részből (I. Gazdaság..., II. Társadalom..., III. Következtetések...) álló dolgozatomban a Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban: KSH) adataira, ezekből saját számításaimra, korábbi dolgozataimra és egyéb információkra is alapozva igyekszem bemutatni Nógrád megye gazdaságának és társadalmának jellemzőit az egyes nemzetgazdasági ága(zato)k, demográfiai és más ismérvek szerinti struktúrában. Mindeközben megyénket az országban és az észak-magyarországi régióban is pozicionálom. Az adatokat, mutatókat táblázatos formában is közlöm, itt-ott szemléltetem, hivatkozásokkal hitelesítem. Egyes ágazatok esetében – területi korlátok miatt – csak rövidebb ismertetésre szorítkozom. Ugyanakkor a gazdaság és társadalom azon jelenségeit és folyamatait, amelyek az elmúlt évtizedekben standard ismérvei és jellemzői is voltak Nógrád megyének – közülük egyesek (népességfogyás, munkanélküliség stb.) állandó negatív jelzőivé is váltak – igyekszem közelebbről is megvizsgálni. Mindezt a tárgyilagosságra törekvés igényével, miközben néhány következtetést is levonok, és a véleményemet is kifejttem, csakhogy olvasóimat inspiráljam, akár hozzászólásra is ösztönözsem.

1. Gazdaság: a várt fejlődés ködbe veszett

Fejlettségi szint: kiáltó különbségek. A bruttó hazai termék (GDP) mutatói – különösen egy főre jutó GDP – a régiók és megyék növekvő differenciálódásáról tanúskodnak. Itt csak a megyékről szólva: a nyugati országrészben a legnagyobb a fajlagos mutató értéke, míg a mezőny végén a keleti megyék találhatók. A legmagasabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező Győr-Moson-Sopron és a legkisebb értékkel bíró Nógrád mutatója között 2000-ben még „csak” 2,3-szeres, 2016-ban pedig már 3,13-szoros a különbség.[\[1\]](#)

E mutató alapján Nógrád megye a GDP közzétételétől kezdve csaknem minden évben az utolsó helyet foglalja el a megyék között. A gazdasági rendszerváltás – a privatizáció és a kárpótlás negatív következményei, a féktelen munkanélküliség, a hezitáló, a befektetési hullámról lemaradó, gyenge érdekérvényesítő képességgel bíró politikai-gazdasági elit – „csak” súlyosbította Nógrád helyzetét, amint erre korábban már másutt is rámutattam.^[2] Az alábbi táblázat adatai még az ezredforduló után is ezt igazolják, egyben egzakt módon pozicionálják Nógrád megyét.

Egy főre jutó bruttó hazai termék az országos átlag százalékában

Területi egység	2000	2010	2016
Nógrád	55,8	44,8	43,4
Észak-Magyarország	64,4	60,1	66,3
Ország összesen	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH Táblák (STADAT) Általános gazdasági mutatók. Saját szerkesztés és számítás – B. O.

A fentebb kiválasztott évek adatai alapján (de az ún. hosszú idősorok is ezt mutatják!) a lemaradásunk évről évre nő! S hogy ez visszafordíthatatlan folyamat-e vagy sem? Ne kapkodjunk el a választ, vegyük szemügyre a GDP-t kitermelő, előállító nemzetgazdasági ágakat! – talán okosabbak leszünk.

Közlekedés: korszerűtlen. Közúton meghatározó a 2. sz. (Budapest–Vác–Parassapuszta) és a 21. sz. (Hatvan–Salgótarján–Somoskőújfalu) főút. Budapestet az M3-as autópályához csatlakozó 2. és 21. sz. főúton lehet elérni. Utóbbi négy-sávosítása jó két évtizedet késett, de még így is „nagy lépés a közúton”. A megyei főúthálózat kiépítettsége jó, műszaki állapota közelíti az országos átlagot. Az Ipoly-hidak helyreállítása, újak építése hozzájárulhat a magyar-szlovák kapcsolatok javításához is. A vasút műszaki feltételei nem megfelelőek, a 81. sz. Hatvan–Somoskőújfalu vonal tervezett villamosítása nem valósult meg. A pálya állapota miatti korlátozások következtében a Salgótarján és Budapest közötti menetidő – Hatvanban átszállással „hosszabbítva” – 19. századi. Salgótarját „nem érte el” az intercity-járat sem. Már régen roboghatna a nyugat-nógrádi térségi vasútprojekt, de azt is befékezték.

Vállalkozások: strukturális hátrányok. Vállalkozásaink száma az utóbbi időkhöz képest évről-évre kismértékű növekedést mutatott. Kedvezőtlen a társas vállalkozások alacsony aránya, a külföldi tőke csekély részesedése. A társas vállalkozások száma 2011 és 2017 között már mintegy 20%-kal csökkent. Sajnálatos az alacsony vállalkozói aktivitás: ez évi adatok szerint a regisztrált 24 ezer vállalkozás mindössze 1,37%-a az országosnak. Ezer lakosra csak 125 vállalkozás jut, amely jóval elmarad a hazai (178), és még az észak-magyarországi (132) mutatótól is. Okai: tőkehiány, szerény szaktudás és még a nógrádi habitus is ide sorolható. Az összes vállalkozás 18%-a társas, 82%-a önálló vállalkozó. A 4,3 ezer társas cég 70%-át kitevő kft-k és rt-k száma lényegében stagnál. A társas cégek döntő többsége legfeljebb 9 főt foglalkoztat, a 249 fő felettiekből 10 van mindössze megyénkben. Utóbbiak a kereskedelemben, az iparban és az építőiparban, az

önálló vállalkozók a mezőgazdaságban és az ingatlanügyben működnek nagyobb arányban.[\[3\]](#)

Beruházás: megyénk rákfenéje. Nógrád az egy lakosra jutó beruházási érték alapján csaknem mindig az utolsó helyen áll(t) a megyék rangsorában. Ez a mutató (is) elképesztően alacsony, 2018 első félévében 64,6 ezer forint, az országos érték 24,6%-a, és 40%-a sincs a régiós átlagnak. Kérem, nézzék csak az alábbi ábrát!

Az egy lakosra jutó beruházás. 2018. I. félév (ezer Ft)

Forrás: KSH Fókuszban a megyék – 2018. I. félév. Térségi összehasonlítás

Nógrád megye ott van, szemben a jobb szélén, igen, az a kicsi kis oszlopocskák! Már pedig a fenti oszlopdiagram az elmúlt három évtizedre is érvényes. Még jó, hogy az ezredforduló után a beruházások több mint harmada az ipar területére irányult, és az egyéb közösségi, személyi szolgáltatás, valamint a szállítás, raktározás, posta, távközlés ágazatban volt nagyobb arányú.

Mezőgazdaság: méltatlan mélyrepülés. A megye egykor „szépen zöldellő” mezőgazdasága az 1980-as években az állami támogatások visszafogása, az ipari melléküzemágak felszámolása, a '90-es évek elején a fejetlen privatizáció, az elhibázott kárpótlás és a tsz-ek „szétverése” következményeit a mai napig sem heverte ki. Néhány adattal igazolható a folyamat. A gabonafélék termésmennyiségének éves átlaga 1986–1990 között 174,5 t; az 1996–2000-es években 121,7; 2001–2006 időszakában 119,6 ezer tonna volt; 2010-ig 105,0 tonnára esett vissza. Az elmúlt években a termelés hullámzóan alakult, szerencsére a búza és őszi árpa átlagtermése javult. Nógrád állatállománya már az 1980-as évektől csökkent, az 1990-es évtizedben jelentős veszteséget szenvedett, azóta változatosan alakult, az alábbi adatok szerint:

Az állatállomány alakulása Nógrád megyében ^{a/}

ezer darab

Megnevezés	1980	1990 ^{b/}	2000	2017	Index: 2017/2000 %
Szarvasmarha	43,4	33,0	8,1	18,6	229,70
Sertés	76,4	36,9	44,9	8,1	0,18
Juh	70,2	21,0	10,6	20,8	196,20
Baromfi	393,4	88,0	366,4	171,5	46,80

Forrás: KSH a/ Gazdálkodó szervezetek és egyéni gazdálkodók összesen. b/ Egyéni gazdák nélkül. Táblák (STADAT) Gazdasági ágazatok. Saját szerkesztés és számítás – B.O.

Mint látható, két ágazat fejlődése dinamikus, a másik kettő teljesítménye hanyatló. Az agrárium terméseredményei a természeti adottságok (a föld fekvése, minősége, az

időjárás, az éghajlat stb.) függvényei is, ezért az elemzés, a következtetések levonása nagy figyelmet igényel.

Ipar: a gépgyártás és az export élteti. A nógrádi ipar térvesztése az 1960-as években a szénbányászat visszafejlesztésével kezdődött. Az 1973. évi árrobbanás és a korszerűtlen struktúrák óriási veszteségeket okoztak. A dolgozók száma az 1980-as évtizedben több mint 20%-kal, csaknem 19 ezer(!) fővel csökkent. A '90-es évek elején a privatizáció, a keleti piacok elvesztése (stb.) miatt a termelés tovább csökkent. Iparunk 1995–2000 között újra lábra kapott. Az azóta eltelt időszakban az ágazat teljesítménye növekedett. Amíg azonban 2011–2017 között az ipari termelés értéke Nógrád megyében 2,88-szorosra, addig régióinkban 3,54-szeresére, az országban 2,36-szorosára emelkedett. Iparunk vezető ágazata a gépgyártás, amely az időszak legtöbb évében az egész ipari termelés és az export nagyobb részét produkálta, így 2018 I. félévében is. Megyénk iparában jelentős még a fémalapanyagok, a fémfeldolgozási termékek gyártása is. Amíg a termelés értéke a termelékenység gyors ütemű emelkedésének köszönhetően növekedett, a foglalkoztatottak létszáma alig változott, a korábbi igen jelentős létszámcsökkenés nem kompenzálódott.

Építőipar: lassan leépül(t). Ahol kevés a beruházás, megszűnik a lakásépítés, ott maga az építőipar is leépül. Tipikus példája ennek a folyamatnak Nógrád megye. Az egy lakosra jutó termelési érték 2018. I. félévi mutatója akár hosszabb időszakot is reprezentál, és az összehasonlításban is mértékadó. Megyénk mutatója mindössze 23,5%-a az országosnak és 55,5%-a az észak-magyarországinak. A megye építőipara három évtizede létszámleadó ágazat. A dolgozók száma már a '90-es években is mintegy egyegyharmadával csökkent. A „karcsúsítás” 2000-től is folytatódott.

Kereskedelem: kaméleon típusú. Jellemzője az alkalmazkodó „színeváltozás”, a lassú korszerűsödés. A „kisker”-üzletek száma 1990–2000 között a privatizáció, az áruházláncok „betörése” (stb.) miatt hullámszerűen alakult, összességében azonban még másfélszeresére nőtt. Ezzel ellentétben a tendenciája az ezredforduló után. 2001-ben 2943 üzlet várta vásárlóit, 2017-ben már csak 2193. Legalább 750 üzletet bezárt! Sőt, ennél több, mivel közben újak is nyíltak. Sok kisboltos nem bírja a versenyt a nagy üzletláncokkal (SPAR, Penny Market, Lidl, Jysk, Euronics, Coop Unió stb.) megyei egységeivel, az olcsó kínai tömegáruval, a turkálókkkal. A nógrádi 25%-os üzletszámcsökkenés (amelynek egyik oka a Palócker Kft. csődje) jóval meghaladja országos 15%-os arányt, némileg a régióit is. Mindeközben nem változott lényegesen a hálózat üzlettípus és profil szerinti összetétele, de csökkent a dolgozók száma.

Turizmus: az örök reménység. A turizmus hazánkban is dinamikusan fejlődő, vezető nemzetgazdasági ág. Nem így Nógrádban. A kereskedelmi szálláshelyek 2010–2017 közötti vendégforgalmának mutatói szerint romlott megyénk pozíciója. Az évtizedek óta szajkózott hangzatos turisztikai tervek, a „desztinációk”, az „attrakciók”, szálloda és egyéb szálláshely-fejlesztések – utóbbiak egy része szerencsére megvalósult – ellenére, a csaknem két évtized alatt csupán 34%-kal nőtt a megyénkbe látogató vendégek száma, míg az ország más – nem szebb, de boldogabb – tájain duplájára emelkedett. Ráadásul a vendégéjszakák száma (a legfontosabb üzleti mutató!) stagnált. Be kell látnunk: először önmagunkhoz képest kell fejlődünk. Ahogy ez történt is 2018 I. félévében, amikor 38 ezer vendég 80 ezer vendégéjszakát töltött nálunk. A vendégek száma 13, a vendégéjszakáké 17%-kal haladta meg az előző év azonos időszakát. A vendégéjszakák

felét kitevő szállodákban 22%-kal nőtt a forgalom. A vendégek 93%-át adó belföldiek 18%-kal több vendégéjszakát tölthettek el a szálláshelyeken. A külföldiek többségét a német, az olasz és a szlovák vendégek tették ki.

Vendéglátás: csökkenő fogadókészség. Az idegenforgalom minimumfeltétel-rendszeréhez tartozik a vendéglátás – szálláshely-szolgáltatáson kívüli – infrastruktúrája is. Főbb mutatóit áttekintve kitűnik, hogy az ezredfordulótól napjainkig tartó időszakban – az országos növekvő tendenciával szemben – csökkent a vendéglátóhelyeink (éttermek, büfék és cukrászdák) száma, ami aligha kedvez a vendégfogadásnak, és amit a falusi magán-vendégszállások nem kompenzálhatnak.

1. Társadalom: nem várt drámai változások

Népesség: ellentétes tendenciák. Minden demográfia felvezetés nélkül vegyük szemügyre az alábbi táblázatot, az adatok igencsak beszédesek.

A lakónépesség száma, január 1.

Területi egység	2000	2018	Index:
			2018. év/2000. év
			%-ában
Nógrád	221 605	190 937	86,2
Észak-Magyarország	1 302 835	1 134 945	87,1
Ország összesen	10 200 298	9 778 371	95,9

Forrás: KSH Táblák (STADAT) Társadalom. Saját szerkesztés és számítás – B. O.

Magyarország lakóinak száma az 1980-as évektől csökken. Nógrád népessége arányaiban a legnagyobb veszteséget könyvelheti el, az említett és az ezredforduló után időszakban is, ahogy azt a fenti táblázat adatai is igazolják. A népességváltozás alapvetően a születések és a halálozások száma elérő alakulásnak következménye. Nógrádban az ún. természetes fogyást (kevesebben születnek, mint ahányan meghalnak) az elvándorlás negatív egyenlege tovább erősíti. Ezen túl is megyénk további súlyos gondja az öregedés, amit az alábbi oszlopdiagram jól érzékeltet.

Az öregedési index alakulása

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal. Tájékoztató Nógrád Megye Közgyűlése számára Nógrád megye egészségi helyzetéről. 2018. szeptember 3.

Nógrád megyében a 100 fő 14 éven alatti lakosra több mint 144 fő 65 év feletti lakos jut, ami meghaladja mind a régiós, mind az országos indexet. A Nógrádi népességstruktúra további specifikus iránya: a népességfogyáson belül a roma lakosság

dinamikus növekedése. Mindezeket az állandó jellemzőket és a várható változások következményeit itt nem kell részleteznom, mert a lap ez évi első számában[4] ezekről már értekeztem, és a következtetésem sorában is szólok még róluk.

Foglalkoztatás: alacsony szinten. Nógrád megye feszítő társadalmi problémája a csaknem három évtizede kiobbant munkanélküliség. Utóbbi rátája alapján a megyék között mindig „dobogós” helyen volt, az országos átlagot évenként 3-6 százalékponttal meghaladva. Jellemző nógrádi korszakai – saját elhatárolásom alapján – a következők. I.: 1990–1993: a munkanélküliek drámai növekedése, 23–24 ezer fő közötti tetőzése. II.: 1994–2002: a mérséklődés periódusa. Amíg 1994-ben még 17230 munkanélkülit regisztráltak, addig 2002-ben 12084 főt, 30%-kal kevesebbet. Ez időszakban jelentős számú új munkahely létesült. III.: 2003–2009: ismét emelkedik a munkanélküliek és az álláskeresők száma is.[5] IV.: 2010–2018: újra csökken a munkanélküliség, elsősorban a közmunkások átmeneti foglalkoztatása révén.

A munkanélküliségi ráta alakulása 2018. II. negyedév

Forrás: KSH Fókuszban a megyék – 2018. I. félév. Térségi összehasonlítás

A fenti diagram a megyéket rangsorolja, jobbról a harmadik oszlop Nógrád megyét reprezentálja. Információink szerint[6] a megyei szintet is meghaladja a salgótarjáni, a szécsényi és a bátonyterenyi járás mutatója. A kialakult kereslet-kínálat mennyiségi, strukturális és minőségi meg nem felelései miatt, Nógrád megye továbbra is az egyik legrosszabb munkaerő-piaci pozícióban lévő térség az egész országban.

Átlagkeresetek és nyugdíjak: az olló tovább nyílik. Döntően munkaalapú járandóságok, a népesség jelentős részének fő pénzjövedelem-forrásai, ily módon az életkörülmények és életminőség meghatározói is. Az alábbi táblázatból kitűnik megyénk pozíciója.

Az átlagkereset* (2016. évben) és átlagnyugdíj (2018. évben) alakulása (Ft/fő/hó)

Területi egység	Átlag- kereset	nyugdíj
Nógrád	197 237	111 602
Észak- Magyarország	213 110	111 829
Ország összesen	259 038	117 485

* *Teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete*
Forrás: KSH Táblák (STADAT) Társadalom. Saját szerkesztés és számítás – B. O.

A nógrádi bruttó átlagkeresetek elmaradása az országos átlagtól elég „brutális”, míg a nyugdíjaké lényegesen kisebb. Történelmi kialakulásuk okait itt nem mutathatom be. Arra felhívom a figyelmet, hogy az átlagjövedelmeket két tényező határozza meg, egyrészt a tényleges keresetek (illetve: a nyugdíjak) színvonala, másrészt a „jogosultak” mennyiségi és minőségi összetétele és egymáshoz való aránya. A másik megjegyzésem, hogy az országos és a nógrádi átlagkeresetek között 2000-ben meglévő mintegy 22 ezer

forintos különbség 2016-ra csaknem 62 forintra nőtt, ami a jelenség közgazdasági természetéből is adódik. Ugyanis adott évben még az azonos arányú bérfeljesztés is magasabb összegre „rakódik” (többek között) az országos átlag esetében, ami évről-évre növeli az abszolút különbséget. A differencia így belátható időn belül egyszerűen nem csökkenhet, csak nőhet.

Lakáshelyzet: a bőség zavara. A lakáságazat nem szorul bővebb ismertetésre. E lap ez évi első számában megjelent – már említett – cikkemben részletesebben írtam róla.[\[7\]](#) Itt igazán röviden összefoglalhatom a lényegét. Nógrád megyében a már ismert okok – gazdasági pangás, elöregedés, kihalás, elvándorlás – miatt sok az üres lakás, üzlethelyiség és középület is, ezért az országban itt a legkevesebb az új építésű lakás.

Közműellátottság: dinamikus fejlődés. Az utóbbi évtizedek kommunális beruházásai (közmű-programok) eredményeként teljes a nógrádi települések közüzemi vízellátása, szennyvízcsatorna-hálózattal pedig már a települések döntő többsége is rendelkezik. A közmű-olló jelentős mértékben záródott. Az egy háztartási gázfogyasztóra jutó energiafelhasználás megyénkben az országos és a régiós átlagnál is magasabb, a villamosenergia-felhasználás pedig az országosnál alacsonyabb, a régióssal megegyező.

Egészségügy: maga is ápolásra a szorul. Nógrád megye egészségügyi helyzetének bemutatására, pláne megítélésére itt néhány sorban nem vállalkozhatok. Salgótarján esetében tettem már rá kísérletet két írásomban is,[\[8\]](#) ezeket, valamint Nógrád megye lakosainak egészségi állapotáról a közelmúltban készült, drámai diagnózis-csomagot[\[9\]](#) is olvasóim figyelmébe ajánlhatom. Két további konkrét információt – mert ezeket sehol másutt nem találhatják – pedig alább prezentálok is.

Működő kórházi ágyak tízezer lakosra jutó száma

Területi egység	2000	2017
Nógrád	69,2	76,4
Észak-Magyarország	74,1	73,7
Ország összesen	81,8	69,8

Forrás: KSH Táblák (STADAT) Társadalom. Saját szerkesztés és számítás – B. O.

Amint látható, a működő kórházi ágyak aránya azon kivételes mutatóink egyike, amely jobb az országos és a régiós átlagnál is. Az orvoshiányról sokan sokat tudnak, de az alábbi összehasonlítást aligha ismerik:

Háziorvosok és házi gyermekorvosok, december 31.

			Index:
Területi egység	2000	2017	2000= 100,0
Nógrád	139	117	84,2

Észak- Magyarország	807	719	89,1
Ország összesen	6 729	6 173	91,7

Forrás: KSH Táblák (STADAT) Társadalom. Saját szerkesztés és számítás – B. O.

A legnagyobb arányban Nógrád megyében csökkent az orvosok száma, amelynek következtében megnőtt az egy házi orvosra és házi gyermekorvosra jutó lakosok száma (1555 lakosról 1632 lakosra), és ezzel az egyik legrosszabb orvosellátottsági mutató a Nógrád megyei. A megyei egészségügy napjainkban az országosnál rosszabb egészségi állapottal, korszerűsödő ellátó-szervezettel, krónikus orvos- és egészségügyi szakemberhiánnyal elég jól jellemezhető.

Szociális ellátás: növekvő feladatok. A szociális háló már régen túlterhelt, miközben egyre nagyobbak a feszítő erői, nem is tudni, mikor szakad. Ezt alább két konkrét példával illusztrálhatom. A megállapított hátrányos helyzetű gyermek száma csupán 2013–2017 között Nógrád megyében 1372 főről 3422 főre, 2,5-szeresére növekedett, a régiós átlag közelében, de még az országos átlag alatt. Ugyanezen időszakban a megállapított halmozottan hátrányos helyzetű gyermek száma Nógrádban a duplájára nőtt, miközben az senkit nem vigasztalhat, hogy a régiókban és országosan még rosszabb a helyzet. A „helyi” szegénységről már egy 2005. évi szociográfiámban – ma is vállalható módon – értekeztem.[\[10\]](#) Látható: a sürgős és hatékony intézkedések a kormányzatra várnak, a helyi önkormányzatok csak „elsősegélyt nyújthatnak” – nem tudni meddig.

Oktatás: fájdalmas racionalizálás. Az ágazat évtizedek óta alkalmazkodik a demográfiai folyamatokhoz. A tendencia 2010–2017 között is folytatódott, a tanulók, illetve a pedagógusok létszáma is csökken(t). Néhány iskolatípusban a változás mértéke százalékban (2010=100,0) a következő. Általános iskola: 67,9, ill. 75,2; szakközépiskola 64,1, ill. 90,6, gimnázium 79,0, ill. 101,7. Összességében a köznevelésben tanulók száma a vizsgált időszakban csaknem 12 ezer tanulóval, több mint 30%-kal csökkent. Eközben a pedagógusok létszáma csaknem 700 fővel, mintegy 20%-kal csökkent. Vajon hol dolgoznak a kényszerű racionalizálás pedagógusáldozatai? A drámai változás pozitívuma, hogy csökkent az egy osztályteremre és az egy tanerőre jutó tanulók száma. Nagy veszteségünk a Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Salgótarjáni Intézet megszűnése. Egyfajta kompenzációja az Óbudai Egyetemmel való kooperáció keretében beindult felsőfokú műszaki képzéssel kezdetét vette. A tudományos élet, a kutatómunka, az innováció ijesztő információja, miszerint a Nemzeti Kutatási Infrastruktúra Regiszterben nincs nógrádi intézmény. Kutatóhelyek döntően a gazdasági szférában működnek, amelyekhez jó, ha társul egyetemi, kutatóintézeti háttér, netán külföldi K+F+I kapcsolat. Ebben a helyzetben különös sikernek könyvelhetjük el, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Területi Bizottságának vezetősége dr. Gréczi-Zsoldos Enikő egyetemi adjunktust – e lap főszerkesztőjét – a 2017–2020-as akadémiai ciklusra alelnökévé választotta, és megbízta a MAB nógrádi csoportjának vezetésével is.

Kultúra, művelődés: kevesek kiváltsága. Miközben a községi kultúrotthonok, művelődési házak száma csökken(t), a salgótarjáni József Attila Művelődési és

Konferencia Központ jól működik, változatos programjai közül a Nemzetközi Dixieland Fesztivál határainkon túl is ismert. Az önállóvá vált és megújult Zenthe Ferenc Színház remek repertoárjával már országos hírű. Teltházos előadásainak is köszönhetően a megye színházlátogatóinak száma a 2000. évi 4 ezerről 2017-re 33 ezerre emelkedett, túlszárnyalva a régiós és az országos látogatói mutatók dinamikáját. Ugyanezen időszak alatt a nógrádi mozik látogatottsága mintegy 35%-kal esett vissza. A községi könyvtárak – a Balassi Bálint Megyei Könyvtár szakmai közreműködésével – a közművelődés változatos színterei. A „Balassi” könyvtári mutatóival megállja a helyét régiós és országos összehasonlításban, kitűnik színvonalas rendezvényeivel, egyben kiadója a 2015-től új főszerkesztővel az élen prosperáló *Palócföld* folyóiratnak is. Levéltáraink közül a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára a közelmúltban épületében és feltételeiben is megújult, szolgáltatásai a kutatói igényeket is kielégítik. A Salgótarján Megyei Jogú Város fenntartásban működő, megyei hatáskörű Dornay Béla Múzeum értékes kiállítások rendezésével kedvelt közösségi tere a múzeumbarát közönségének.

III. Következtetések: figyelmeztetőek

Gazdaság: a megye gazdasága önmagához képest fejlődhet. A fentiekből, ha más nem is, az bizonyosan kiderül, az évtizedek óta várt fejlődés ködbe veszett. Nógrád megye fajlagos GDP-mutatója 2000-ben az országos átlag 55,8-át, 2010-ben 44,8%-át, 2016-ban már csak 43,4%-át tette ki. Ez nem más, mint a gazdasági hanyatlás csaknem lineáris trendje. Látható, hogy a megye közlekedési infrastruktúrája és tökevonzó-képessége még mindig nem megfelelő. A vállalkozói készség alacsony szintű, nagyobb agilitás nem is várható. Az egy lakosra jutó beruházás alacsony értéke Nógrád megye rákfenéje. Minthogy ez a gyenge teljesítmény az elmúlt évtizedekben is jellemző volt, ez a fő oka és egyik összetevője a GDP alacsony szintjének: ha nincs beruházás, nincs növekedés, nincs fejlődés! A produktív szféra ágazatainak bemutatott folyamatai sem kedvezőbbek (hiszen éppen ők lennének a beruházások megvalósítói), néhány jövőképét itt is érdemes felvázolni. A mezőgazdaság adottságai miatt aligha javíthat a GDP egy főre jutó értékén, ha kicsi és gyenge a magángazdaság, ha nincs kooperáció. A gépipar „külpiaici kitettsége” – magas exporthányada – komoly kockázati tényező. Cégeink jövőbeli sorsa a szakember- utánpótláson is múlik. Több mint tíz cégnél készített interjúm, riportom alkalmával a tulajdonosok, ügyvezetők ezt nem kis aggodalommal említették. A kiskereskedelem állapotát jelzi, hogy sokan Budapesten és Egerben vásárolnak. Megyénk turizmuságazata – varázslatos természeti tájaink dacára – nem versenyezhet a gyógyvizekkel rendelkező megyékkel. A vendéglátásunkat a Karancs Szálló sorsa reprezentálja. A kiscégek közül sokan a „nagyhal megeszi a kishalat” effektus áldozatai. A gazdaság trendje belátható időn belül nem fordulhat meg, a felzárkózásra nincs esély, Nógrád megyének – jó esetben – be kell érnie az önmagához képest elérhető fejlődéssel.

Társadalom: az életfeltételek relatíve tovább romolhatnak. Félő, hogy a népesség drámai strukturális átalakulási folyamatai felerősödnek. A lakosság struktúrája rossz irányban változik: az elöregedés folytatódik. Az elvándorlás lassulhat, mert kifulladás. A roma népesség gyors ütemű növekedése mintegy termeli az alacsony iskolai végzettséget, a munkanélküliséget, a szegénységet, rontja megyénk pozícióját. Ugyanakkor megyénk keresői és nyugdíjasai többségének a relatív helyzete várhatóan szintén tovább romlik. Az oktatás alanyai, főszereplői tovább „fogyhatnak”, legnagyobb

veszély a szakközépiskolák tanulói számának a csökkenése, ami a szakképzett munkaerő-utánpótlást teszi kétségessé. Az egészségügy maga is kezelésre szorul, miközben a népesség jelentős hányada beteg vagy elesett, hátrányos helyzetű, gondozásra, ápolásra, gyógyításra vár. A kultúra szűken értelmezett és így is realizált, elsősorban rendezvényorientált. Kiveszett az egykor híres munkakultúra, miközben a mindennapi kultúra is deficites. Az életkörülmények főbb mutatói differenciáltak, drámai a munkanélküliség, realitás a tartós fennmaradása, az elszegényedés eszkálációja. Mindez kihat az egészségi állapotra, amely tovább konzerválja a hátrányos helyzetet. A közmunka csak átmeneti megoldás, a versenyszférába ritkán vezet, tanulásra nem ösztönöz, egyeseket pszichésen is megvisel. Néhány kistélepülésünkön kialakuló etnikai és szociális hátrányok tovább erősítik a hátrányos helyzetet, ezzel csaknem lehetetlenné téve a kitörést.

Végezetül: Nógrád megye és székhelyvárosa, Salgótarján gazdasága és társadalma jelenlegi állapotán javíthat valamelyest a folyamatban lévő 2014–2020 időszakra készült Integrált Területi Program, és a Modern Városok Program eredményes végrehajtása. Ezekben és a további nagyon szívós és hatékony munkában kell bízni, hogy Nógrád megye megkapaszkodjon, idővel és jó esetben elinduljon a felfelé vezető, nagyon meredek úton.^[11]

E lap hasábjain a fentiek szerint tudtam a teljesség igénye nélkül – objektív statisztikai adatokra alapozva, mégis szubjektív módon, de szándékosan senki érzékenységét nem megsértve – bemutatni és értékelni a megye gazdaságának és társadalmának főbb és állandó jellemzőit. A következtetések akár vitathatóak is, ezért várjuk az észrevételeket és a hozzászólásokat.

[1] KSH Táblák (STADAT) Idősoros éves, területi adatok. Általános gazdasági mutatók http://www.ksh.hu/stadat_eves_6_3

[2] Itt csak két – online is elérhető – dolgozatot említtem. Másfél évtized: tények, tendenciák. Fejezetek Nógrád megye rendszerváltás utáni gazdaságtörténetéből. (Dr. Baráthi Ottó szakközgazdász) Nógrád Megyei Hírlap, 2005. december 30., 4.; Dr. Baráthi Ottó: Nógrád megye gazdasági-társadalmi folyamatainak főbb jellemzői a rendszerváltás utáni időszakban. Területi statisztika, 2010. 4., 439-452. KSH, Budapest, 2010. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2010/04/barathi.pdf>

[3] KSH Fókuszban a megyék – 2018. I. félév Térségi összehasonlítás <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/182/index.html>

[4] Baráthi Ottó 2018. A népesség csökkenésének és összetétele változásának okai és következményei Nógrád megyében. In: *Palócföld*. 1/85–96.

[5] Az álláskeresők és a munkanélküliek szakkifejezések nem azonos fogalmak. Itt nincs hely magyarázni a kategóriákat, de az érdeklődők pontos információkhoz juthatnak a KSH honlapján.

[6] Tájékoztató Nógrád megye munkaerőpiaci folyamatairól 2018. I. félév. Nógrád Megyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztály. Salgótarján, 2018. július.

[7] Baráthi Ottó 2018. i. m.

[8] Baráthi Ottó 2015. „Csak egészség legyen...”! Korszerű felszereltség, krónikus szakemberhiány. In: *Tarjáni Városlakó Magazin*. 3/11–14.; Baráthi Ottó 2018. Fájdalmasan foghíjas fogászat. Salgótarjánban is az fáj a legjobban, ami nincs. In: *Tarjáni Városlakó Magazin*. 1/34–35.

[9] Nógrád Megyei Kormányhivatal. Tájékoztató Nógrád Megye Közgyűlése számára Nógrád megye egészségi helyzetéről. 2018. szeptember 3.

[10] Baráthi Ottó 2005. A szegénység. Mai valóságunk szomorú szelete. In: *Forrás*. 4. szám (<http://www.forrasfolyoirat.hu/0502/barathi.html>)

[11] Többek között az említett programok végrehajtásának állásáról részletesebben is írtam egy országos igazgatásszervezési, területfejlesztési és informatikai szaklapban, jelesül az alábbi cikkeimben: Baráthi Ottó 2018. Fókuszban a fennmaradást szolgáló intézkedések és a felzárkózást is favorizáló fejlesztések. Beszélgetés Fekete Zsolt úrral, Salgótarján Megyei Jogú Város polgármesterével. In: *Jegyző és Közigazgatás*. 3/36–39.; Baráthi Ottó 2018. Fontos „...a hit, ami megtartott, s amit meg kell tartanunk további fennmaradásunk érdekében...” Beszélgetés Skuczi Nándor úrral, a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése elnökével. In: *Jegyző és Közigazgatás*. 5. sz. (Várható megjelenés: 2018. november)

A Palócföld folyóirat 2018/4. számának KÖZÉLET című rovatában megjelent cikk teljes változata.